

Посилання

1. Лицей князя Безбородко. – СПб., 1859.
2. Руденко Л. Згадки про ніжинських греків у листах, спогадах і творах вихованців Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька першої половини XIX ст. // Греки в Ніжині. Збірник Вип. III. – Ніжин, 2003.
3. Лицей князя Безбородко. – СПб., 1859.
4. Куліш П. Записки о жизни Н.В. Гоголя // Лицей князя Безбородко. – СПб., 1859.
5. Самойленко Г. Николай Гоголь и Нежин. – Ніжин, 2008.
6. Хойнацкий А. Очерк истории Нежинского Благовещенского монастыря. – Ніжин, 1906.
7. Гоголь Н. Мёртвые души // Гоголь Н. Собрание починений в 7 т. – Т. 5. – М., 1979.
8. Гоголь Н. Вечера на хуторе близ Диканьки. – М., 1960.
9. Руденко Л. Легенди Ніжина (набір листівок). – Прилуки, 2006.

Ганна СОРОКА
(Ніжин)

Листи М.В. Гоголя ніжинського періоду

Загальновідомий факт, що до ніжинського періоду в житті М.В. Гоголя належить написання ним кількох творів. Звісно, це більше – “проба пера”, але це, водночас, було становлення його як особистості, відточування майстерності Миколи Гоголя як письменника, було значною віхою у процесі розвитку художньої творчості письменника.

Тут у Ніжині виявилася його неприйняття життєвої вульгарності, самовдоволення, егоїзму. Його життєвим кредо стає вимога життєвої правди, високої ідейності художнього твору. Про це свідчать численні листи, в яких М.В. Гоголь часто й охоче ділиться з друзями та рідними думками про театр, літературу, мистецтво, повідомляє враження про поставлені в ліцеї спектаклі, про прочитані твори, ділиться побаченими сценами ніжинського життя. Вже в цей початковий період творчості він розумів, що художнім творам задля актуальності потрібний нерозривний, тісний зв’язок із дійсністю.

Інтерес до листів М.В. Гоголя виник порівняно давно. Ще в 1857 р. П.О. Кулішем було здійснене перше видання листів письменника, де було зібрано близько 800 листів авторства Миколи Гоголя, які склали 2 томи в підготовленому ним збірнику “Твори і листи М.В. Гоголя” (СПб., 1857). Проте, внаслідок вимог цензури та умов кореспондентів М.В. Гоголя, що надали для друку листи, в текстах відбулося багато пропусків і скорочень.

У 1901 р. було випущено нове чотиритомне видання листів М.В. Гоголя, підготовлене до друку В.І. Шенроком (СПб., 1901). У цю збірку увійшли вже більше 1200 листів визначного письменника. Сюди ж увійшли й листи, видані П.О. Кулішем.

З листів Миколи Гоголя до батьків до нас дійшли 24, за період із 1820 до 1825 р. Після смерті батька Василя Опанасовича Гоголя-Яновського, постійним адресатом є мати письменника Марія Іванівна. Наявні листи характеризують книжні уподобання, літературні й театральні інтереси молодого людини, відображають його любов до мистецтва.

З 1824 р. вихованці гімназії в Ніжині почали захоплюватися театральними постановками, в яких М.В. Гоголь брав дуже активну участь і як актор, і як режисер, і як декоратор. Так, на масницю 1825 р. гімназистами була поставлена трагедія В.О. Озерова “Едіп

в Афінах”. Роль Едіпа виконував Костянтин Базілі, Антігони – О. Данилевський, Креона – М. Гоголь. Окрім виконання ролі, останній брав активну участь в малюванні декорацій, для чого і просив у листі полотно й іншу допомогу для театру від батьків.

Лист М.В. Гоголя до рідних від 22 січня 1824 р. живо малює нам гімназиста як велими різносторонньо розвинену артистичну натуру. Він просить у батьків скрипку, пише про свої заняття живописом, надсилає рідним свої картини. Тут-таки цікавиться літературою, просить прислати йому комедії.

У листах М.В. Гоголя помічаємо дуже зворушливу турбота про родичів. Про себе ж він пише досить коротко, але ємно: “Повідомляю Вас, що я вчуся добре, принаймні, скільки дозволяють сили. Я думаю, найдорожчий татко, якщо б мене побачили, то точно б сказали, що я змінився як у моральності, так і в успіхах (у навчанні – *авт.*). Якщо б ви побачили як я тепер малюю. Я говорю про себе без жодного самолюбства”.

В іншому листі з Ніжина до батьків від 13 червня 1824 р. М.В. Гоголь весь у передчутті канікул. Разом зі своїми друзями П.О. Барановим і О. Данилевським, сусідами за маєтками і товаришами в гімназії, він збирається повертатися на літо додому і просить їм на дорогу “...аби розігнати нудьгу декілька книг. Але замість повістей пришліть ви нам книгу під заголовком “Собрание образцовых прирзведений в стихах” із портретами авторів у шести томах”. Ця книга в ніжинській гімназії була за навчальний посібник із російської словесності. Але, не дивлячись на те, що до кінця навчання ще 10 днів, і попереду ще чекають іспити, Микола Гоголь всією душею вже удома: “Вже бачу все миле серцю – бачу вас, бачу милу батьківщину, бачу тихий Псел, мерехтливий крізь легкі покривала, які я скину, насолоджуючись дійсним щастям, забувши жаль, що минув швидко. Скоро ми побачимось, і ця радісна думка наповнює душу мою захопленням”.

Після смерті батька юний Микола Гоголь звертається до матери Марії Іванівні ще з більшою ніжністю і турботою: “Хто ж ближче до серця як не Ви, поважна матуся. Ваша радість, Ваше задоволення – і я щасливий”. Матері він описує й своє життя в гімназії: “Чотири дні підряд був у нас театр, і, до честі нашої, визнали одноголосно, що з провінційних театрів жоден не годиться проти нашого. Правда, зіграли всі чудово. Дві французькі п’єси авторства Мольєра і Флоріана, “Недоросль” авторства Фонвізіна, “Неудачный примиритель” авторства Княжина, “Лукавін” Писарєва і “Берегове право” авторства Коцебу. Декорації були відмінні. Освітлення прекрасне, відвідувачів багато й усі приїжджі, і все з відмінним смаком. Музика теж складалася з наших: “вісімнадцять увертюр Россіні, Вебера й інших були зіграні чудово”.

Разом із російськими п’єсами, гімназисти за розпорядженням начальства повинні були ставити французькі й німецькі, щоб мати практику у вільному володінні іноземними мовами. Так, товариш по навчанню – К.М. Базілі, згадуючи про роки навчання, писав про постановки і про Гоголя, зокрема: “Найвдаліше давалася у нас комедія Фонвізіна “Недоросль”. Бачив я цю п’єсу і в Москві, і в Петербурзі, але зберіг назавжди те переконання, що жодній актрисі не давалася роль Простакової так добре, як грав цю роль шістнадцятилітній тоді Гоголь”.

Відтак, судячи тільки з листів, можемо уявити, як формувалася особа Гоголя-сатирика, Гоголя-письменника. Які події суспільного життя міста й лицю внесли до цієї неординарної особи те дивовижне знання українського життя, людських характерів, звичаїв і вдачі притаманних провінційному місту. З листування М.В. Гоголя з рід-

ними, однокласниками, можна мати уявлення про коло його інтересів і захоплень молодого письменника – театр у всіх його різновидах, література з усіма її новинками, навколишня дійсність у всіх її проявах.

Класичне виховання в ніжинській гімназії, з притаманній їй строгістю виховання наклало відбиток на юну душу письменника: в листах, особливо останніх років перебування в Ніжині, все більше звучить прагнення швидше закінчити освіту. В листах до Герасима Івановича Висоцького він неодноразово скаржиться на відчуття самоти після від'їзду друзів: “Я тут абсолютно один: майже всі залишили мене. Не можу без жалю згадувати про ваш клас. Багато й з моїх товаришів віддалилися. Лукашевич виїхав до Одеси, Данилевський теж вибув”. У іншому листі: “Я осиротів і зробився чужим у порожньому Ніжині. Ти знаєш усіх наших населенців (маються на увазі гімназисти – *авт.*), усіх, хто населив Ніжин. Вони задавили корою своєї приземленості, нікчемного самовдоволення високе призначення людини. І між цими населенцями я повинен плазувати. З них не виключаються і шановні наставники наші”.

З січня 1827 р. в листах М.В. Гоголя все наполегливіше звучать настрої туги і самотності, скарги на вульгарність оточення. Причину цих обтяжливих переживань треба шукати в подіях 1827 р., коли інспектором гімназії М. Білевичем був поданий донос, що послужив початком відомої “Справи про вільнодумство”. Після цих подій Ніжин став М.В. Гоголеві обтяжливий.

Під час навчання в ніжинській гімназії М.В. Гоголь писав епіграми: і на гімназійних товаришів, і на місцевих обивателів. До цього ж періоду належить його знаменита сатира “Нечто о Нежине или Дуракам закон не писан”. На жаль, текст твору згорів у одній із грубок будівлі Гімназії вищих наук князя Безбородька. На вимогу директора гімназії Микола Гоголь знищив її, і про все, що стосується цього твору молодого письменника, ми дізнаємося почасти з листів і записок Г.І. Висоцького, який був близький до М.В. Гоголя, жваво листувався з ним і залишив після себе спогади про видатного письменника.

За свідченням Г.І. Висоцького, М.В. Гоголь зобразив у своєму першому творі представників різних верств населення м. Ніжина: чиновників, міщан, професорів, купців, школярів. Значна частина твору змальовувала ніжинських греків. Так, в одному з листів до Г.І. Висоцького в Санкт-Петербург від 19 березня 1827 р. М.В. Го-голь писав: “У Ніжині тепер безупинний рух серед греків: галасують, сперечаються в магістраті, бажають нового устрою життя і правління. Минулої суботи скинули архонта Бафу, а на його місце посадили донині невідомого Афендуло”. Гоголь-гімназист, очевидно, мав можливість дуже близько ознайомитися з життям грецької колонії за допомогою свого товариша за навчанням Костянтина Базілі, грека за походженням.

Таким чином, вивчаючи епістолярій М.В. Гоголя гімназійного періоду, бачимо цілком сформовану особистість, що тверезо і реалістично дивиться на навколишню дійсність; особу різносторонньо розвинену, незвичайно здібну, талант котрої вже в цей час дає перші паростки його літературної діяльності.

Список використаних джерел і літератури

1. *Гоголь Н.В.* Собр. соч. В 6 –ти тт. – М., 1959.
2. *Шенрок В.І.* Письма Н.В. Гоголя. – СПб., 1901.
3. *Вересаев В.* Сочинения. В 4–х тт. – М., 1990.

Вул. Гоголівська в Ніжині. Фото 1880–1890-х років.
Вигляд із перехрестя з вул. Стафаню-Яворської (сучасна назва майже ідентична, як і Гоголівської) в бік вул. Київської (нинішньої вул. Шевченка). Гоголівська Мостова вулиця за півсотні років вимерла, хіба-що змінилася, хіба-що дерев'яні колоди – «фортеп'яні клавші» вже десь під більш пізнім ґрунтовим покриттям.